VJE Tạp chí Giáo dục (2022), 22(11), 21-26 ISSN: 2354-0753

MỘT SỐ BIỆN PHÁP TỔ CHỨC HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM NHẰM PHÁT TRIỂN KHẢ NĂNG PHÁN ĐOÁN VÀ SUY LUẬN CỦA TRẺ MẪU GIÁO 5-6 TUỔI

Nguyễn Thị Ngọc Tâm

Trường Đại học Thủ Dầu Một
Email: tamntn@tdmu.edu.vn

Article history
Received: 25/3/2022
Accepted: 28/4/2022
Published: 05/6/2022

Keywords
Judge, reason, 5-6 years old kindergarten children, experiential activities

ABSTRACT
It is very important for 5-6 years old preschool children to have the ability to judge and reason, creating a foundation for later intellectual development. However, the survey results reveal that, in the educational process, teachers in some preschools in Binh Duong province have not focused on stimulating and developing this ability in children. This study proposes a number of measures to improve the judging and reasoning ability of 5-6-year-old preschool children through experiential activities in response to the 2018 General Education Program, including fostering and stimulating curiosity and exploration through contact with familiar objects and phenomena; building an open working environment, encouraging children to actively explore the surroundings, allowing children to participate in experiential activities with the senses; creating problematic situations and asking children to find their own solutions, etc. Through experiential activities, direct contact with familiar natural objects and phenomena, children promote their intellectual abilities as well as the ability to analyze, compare, generalize, judge, and reason, thereby knowing how to apply their experience to solve real-world problems.

1. Mở đầu

Nhà lí luận giáo dục Hoa Kì David Kolb đã nghiên cứu về hoạt động trải nghiệm (HĐTN) và đưa ra một quan niệm mới, đó là "Leaning by doing" (Học qua làm) được rất nhiều nhà giáo dục đồng tình ủng hộ. Ông cho rằng, vai trò giáo dục không phải là "nhào nặn" ra một đứa trẻ và truyền đạt các tri thức, mà giúp đứa trẻ phát triển những phẩm chất của nó, tự học bằng các hoạt động, bằng cách đối đầu với thực tế để rút ra kinh nghiệm cho mình (Kolb, 2014). Như vậy, có thể nói dạy học theo hướng trải nghiệm tạo cơ hội cho trẻ em được hành động, tương tác với các đối tượng, với môi trường trong hoạt động thực tiễn.

Trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi rất ham học hỏi, tìm tòi, thích quan sát, tìm hiểu thế giới xung quanh và đặc biệt là hứng thú với việc khám phá những điều mới lạ; qua đó, vốn hiểu biết của trẻ ngày càng phong phú hơn, nhu cầu phán đoán và suy luận của trẻ càng cao. Trẻ không thỏa mãn với những hiểu biết về bên ngoài của sự vật, hiện tượng mà bắt đầu muốn khám phá, tìm kiếm những dấu hiệu bản chất và mối liên hệ của các sự vật, hiện tượng để đưa ra một phán đoán, suy luận hợp lí. Khả năng phán đoán, suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi đã có một số biểu hiện rõ rệt và có những nét đặc trưng riêng. Mặc dù trẻ còn phán đoán, suy luận dựa trên các dấu hiệu bên ngoài mà chưa dựa trên những mối liên hệ, thuộc tính bên trong của sự vật hiện tượng, nếu được người lớn quan tâm giáo dục phù hợp thì khả năng phán đoán, suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi sẽ ngày càng được phát triển (Nguyễn Thị Nga, 2019b). Tuy nhiên, trên thực tế, ở nhiều trường mầm non tỉnh Bình Dương hiện nay, GV vẫn chưa chú trọng phát triển khả năng này ở trẻ trong quá trình giáo dục: việc sử dụng các biện pháp tổ chức HĐTN còn thiếu linh hoạt và sáng tạo, vì vậy trẻ lĩnh hội kiến thức, kĩ năng một cách cứng nhắc; phần lớn trong các hoạt động, GV chưa dành nhiều thời gian cho trẻ trải nghiệm để tìm cách giải quyết vấn đề, đưa ra kết luận nên khả năng phán đoán và suy luận của trẻ ít có cơ hội được kích thích và phát triển.

Từ những phân tích về vai trò của HĐTN đối với sự phát triển khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi và thực trạng còn hạn chế trong tổ chức HĐTN ở một số trường mầm non tỉnh Bình Dương, bài báo đề xuất một số biện pháp nâng cao khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi thông qua HĐTN, đáp ứng Chương trình giáo dục phổ thông 2018.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Hoạt động trải nghiệm và khả năng phán đoán, suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi

2.1.1. Đặc điểm hoạt động trải nghiệm của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi

Theo Từ điển tiếng Việt: "Trải nghiệm" là sự trải qua, kinh qua và chiêm nghiệm một quá trình. Trải nghiệm là hành động, kết quả của hành động là người tham gia có được "kinh nghiệm" (Hoàng Phê, 2012, tr 1264).

Các nhà tâm lí học J. Piaget, J. Dewey, Kurt Lewin,… cho rằng trải nghiệm hay kinh nghiệm có được do tiếp xúc trực tiếp với môi trường, cá nhân phải tương tác tích cực với nó bằng vốn kinh nghiệm của bản thân tự lực chiếm lĩnh kiến thức, kĩ năng hình thành thái độ tạo thành vốn sống cho họ. Như vậy, có thể hiểu, trải nghiệm hay HĐTN của trẻ mầm non là quá trình tiếp xúc trực tiếp với sự vật, hiện tượng trong môi trường, được chiêm nghiệm, tự lực tích lũy kinh nghiệm tạo thành kinh nghiệm riêng của bản thân (Hoàng Thị Phương, 2016). Tổ chức HĐTN là quá trình tác động có hệ thống của nhà giáo dục đến người được giáo dục thông qua các hoạt động thực tiễn để người được giáo dục bằng vốn kinh nghiệm cá nhân tự lực chiếm lĩnh kiến thức, kĩ năng, thái độ tạo thành kinh nghiệm riêng của bản thân (Nguyễn Mạnh Tuấn & Hoàng Thị Phương, 2017).

Dựa trên mô hình học tập trải nghiệm của Kolb và căn cứ vào đặc điểm lứa tuổi, có thể xác định quy trình học tập theo hướng trải nghiệm của trẻ mầm non gồm 4 giai đoạn, được tiến hành theo trình tự như sau (Hoàng Thị Phương và cộng sự, 2018): - *Giai đoạn 1. Trải nghiệm thực tế của trẻ:* Trẻ được tham gia trực tiếp và các hoạt động do GV tổ chức, sự trải nghiệm có chất lượng cao hay thấp phụ thuộc và mức độ tham gia của trẻ, chất lượng của tình huống cụ thể, tình huống mà trẻ được trải nghiệm; - *Giai đoạn 2. Chia sẻ kinh nghiệm:* Kinh nghiệm thu được qua trải nghiệm của trẻ cần được chia sẻ với người khác thì mới được khắc sâu, ghi nhận, điều chỉnh, chính xác hóa và từ đó mới đọng lại nơi trẻ những dấu ấn, cảm xúc tốt đẹp; - *Giai đoạn 3. Rút ra kinh nghiệm cho bản thân:* Trẻ học kiến thức và kinh nghiệm mới, tạo ra những hiểu biết mới. Những kiến thức kinh nghiệm trẻ rút ra dựa trên phân tích, đánh giá kinh nghiệm qua các giai đoạn trước đó; - *Giai đoạn 4: Vận dụng kinh nghiệm vào cuộc sống:* Trẻ sử dụng kiến thức và kinh nghiệm vừa mới lĩnh hội vào các bối cảnh hoặc sự việc mới và kinh nghiệm cứ thế được tạo ra, hiểu biết và kinh nghiệm của trẻ ngày càng được nâng cao.

Như vậy, quy trình giáo dục theo hướng trải nghiệm là một chuỗi logic gồm 4 giai đoạn, kết quả của giai đoạn trước là điểm khởi đầu, điểm tựa của giai đoạn sau. Kiến thức, kinh nghiệm mới hình thành được đưa vào kiểm nghiệm trong tình huống mới và trở lại thành kinh nghiệm có sẵn, kinh nghiệm cụ thể và là khởi đầu của chu kì kinh nghiệm mới. Thời gian cần thiết để thực hiện mỗi giai đoạn thay đổi phụ thuộc vào đặc điểm nhận thức, kinh nghiệm lứa tuổi mỗi cá nhân.

2.1.2. Biểu hiện khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi

Suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi là quá trình tư duy, vận dụng những kiến thức, kinh nghiệm đã tích lũy được và biểu hiện ra bên ngoài qua các kết luận hoặc những cử chỉ, hành động phù hợp. Để có thể suy luận thì trẻ cần phải có vốn kiến thức và kinh nghiệm sống phù hợp (Nguyễn Thị Nga, 2019b). Đối với trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi, khả năng phán đoán, suy luận đã có những phát triển rất nổi trội và độc đáo. Dựa trên sự phát triển trí tuệ mà đặc biệt là tư duy trực quan sơ đồ và những biểu hiện ban đầu của tư duy logic thì khả năng phán đoán và suy luận được hình thành và phát triển (Huỳnh Văn Sơn, 2010). Khả năng suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi có sự khác biệt so với khả năng suy luận của người lớn ở mức độ cảm tính, mức độ khách quan, ở các kiểu, loại suy luận cũng như tính logic của các suy luận. Trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi có thể suy luận theo diễn dịch hoặc quy nạp. Tuy nhiên, các suy luận theo lối diễn dịch ở trẻ thường có tính logic hơn so với suy luận quy nạp. Trẻ chỉ có thể đưa ra các suy luận quy nạp về các đối tượng gần gũi, quen thuộc với cuộc sống của mình (Nguyễn Thị Nga, 2019a).

Trẻ có thể phán đoán đúng về sự vật, hiện tượng quen thuộc với trẻ, điều này được biểu hiện qua các lời phán đoán sau đây: Cháu Việt, 4 tuổi, 10 tháng: "Hôm nay trời sắp mưa. Có gió và mây đen trời rồi. Trời sắp mưa đấy, không đi chơi được"; "Nói dối là xấu, mẹ không yêu"; Mẹ uống nước lã là mất vệ sinh". Ngược lại, khi phán đoán về những sự vật ít quen biết thì trẻ có phán đoán sai. Chẳng hạn, cháu gái 6 tuổi, không muốn cho mẹ đi công tác đã trách bố: "Ai bảo bố đi mua vé tàu xe cho mẹ?"; hoặc cháu Việt, 6 tuổi, 3 tháng, thấy cần "nhổ tóc bạc cho mẹ vì không muốn mẹ thành bà" (Mai Thị Nguyệt Nga, 2017).

Khả năng suy luận và phán đoán của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi được biểu hiện ở các khía cạnh sau:

- *Về kiến thức:* Trẻ có kiến thức, kinh nghiệm về tên gọi, các đặc điểm tính chất, công dụng hoặc chức năng của các đối tượng gần gũi xung quanh để giải quyết những tình huống có vấn đề. Trẻ đưa ra các tiền đề, lập luận và kết luận phù hợp với đặc điểm bên trong và bên ngoài của đối tượng hoặc nhóm đối tượng ở mọi lúc, mọi nơi. Trẻ phân nhóm, phân loại và khái quát đối tượng dựa trên quan sát trực tiếp, chỉ ra được điểm giống nhau, khác nhau và đưa được kết luận khái quát; nhận ra được nguyên nhân, kết quả của các sự vật, hiện tượng gần gũi; dựa trên đặc điểm của đối tượng, trẻ có thể

đưa các kết luận có mối quan hệ nhân quả. Trẻ có thể sử dụng một số các giác quan hoặc phối hợp các giác quan (vị giác, thính giác, khứu giác, thị giác, xúc giác) để đưa ra kết luận về đối tượng hoặc có thể sử dụng các giác quan đó như là những minh chứng trực tiếp có tính logic để khẳng định suy luận của trẻ là phù hợp. Trẻ hiểu về logic trong mối tương quan có tính chất bắc cầu giữa các sự vật hiện tượng khác về kích thước hoặc khối lượng; phát hiện ra quy tắc, quy luật sắp xếp của các đối tượng trong thiên nhiên, trong cuộc sống và thực hiện tiếp được quy tắc sắp xếp đó một cách phù hợp.

- *Về kĩ năng:* Trẻ vận dụng các kiến thức, kinh nghiệm đã có để đưa ra phán đoán, suy luận bằng các giác quan; phân nhóm, phân loại dựa trên các dấu hiệu giống và khác nhau của đối tượng; tìm kiếm mối tương quan "bắc cầu" hoặc phán đoán, suy luận bằng cách tìm hiểu mối liên hệ nguyên nhân - kết quả giữa các sự vật hiện tượng. Các suy luận của trẻ theo kiểu diễn dịch, quy nạp hoặc tương tự. Trẻ biểu đạt được những suy nghĩ của bản thân thông qua trải nghiệm với các đối tượng và giải thích cho các kết luận của mình một cách phù hợp, có thuyết phục.

- *Về thái độ:* Trẻ luôn quan sát các đối tượng xung quanh, tích cực trả lời và đặt ra các câu hỏi thắc mắc cho tình huống có vấn đề trong suốt quá trình trải nghiệm. Kết quả trải nghiệm được trẻ biểu đạt bằng lời nói mạch lạc và đảm bảo tính logic.

2.1.3. Sự phát triển khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi qua hoạt động trải nghiệm

Trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi có nhu cầu khám phá thế giới xung quanh thông qua việc tích cực đặt ra câu hỏi về những gì trẻ quan tâm, thắc mắc. Trẻ có thể biểu đạt bằng lời nói kết quả các trải nghiệm về thuộc tính của sự vật, hiện tượng xung quanh một các đa dạng, chính xác. Các giác quan của trẻ thể hiện rõ sự tinh nhạy qua việc phân biệt màu sắc, hình dạng, kích thước, trạng thái, tính chất… hoạt động của các đối tượng xung quanh. Trẻ có thể sử dụng tất cả các giác quan để tham gia HĐTN.

Trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi đã có những bước tiến về tư duy bao gồm tư duy trực quan hình tượng, tư duy trừu tượng, tư duy logic; về ngôn ngữ trên cả 3 mặt ngữ âm, từ vựng và ngữ pháp. Bước tiến này có sự khác nhau ở mỗi trẻ phụ thuộc vào vốn kinh nghiệm sống của trẻ. Mặt khác, tính tò mò, khám phá của trẻ cũng cao hơn, trẻ thích đặt ra các câu hỏi và tìm kiếm câu trả lời thông qua HĐTN thế giới xung quanh. Khi được trải nghiệm, trẻ càng có nhiều kinh nghiệm và tri thức mới về các thuộc tính, các mối liên hệ nhiều mặt của các sự vật hiện tượng thì càng có nhiều biểu tượng khái quát, phong phú, giúp trẻ phát triển hình thức tư duy mới - tư duy trực quan hình tượng, tư duy sơ đồ - đây là cơ sở trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi lĩnh hội các tri thức khái quát. Các HĐTN được tổ chức càng phong phú, đa dạng thì càng tạo được nhiều tình huống kích thích sự tham gia tích cực của trẻ. Kinh nghiệm trẻ lĩnh hội được sau hoạt động không chỉ là kiến thức, cảm xúc, tình cảm ở các lĩnh vực mà đặc biệt là trẻ sẽ lĩnh hội được các kĩ năng nhận thức như quan sát, so sánh, phân loại, đo lường, suy luận và phán đoán.

Căn cứ vào nội dung và kết quả mong đợi trong Chương trình giáo dục mầm non, Bộ chuẩn phát triển trẻ 5 tuổi và căn cứ vào đặc điểm phát triển của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi, yêu cầu của Chương trình giáo dục phổ thông 2018, để phát triển khả năng phán đoán và suy luận cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi gắn với các HĐTN cụ thể, GV cần tăng cường kiến thức, kinh nghiệm, xây dựng nên các tiền đề đúng và hợp logic; hướng dẫn trẻ cách thực hiện các phán đoán và suy luận theo lối diễn dịch, quy nạp, đảm bảo tính logic và đúng đắn.

2.2. Những yêu cầu của Chương trình giáo dục phổ thông 2018 đối với trẻ em về khả năng phán đoán, suy luận

Từ đặc điểm hoạt động học tập của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi, mục tiêu Chương trình giáo dục mầm non và những điểm mới của Chương trình giáo dục phổ thông cấp tiểu học đặt ra yêu cầu đối với trường mầm non và cha mẹ trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi cần chuẩn bị một số nội dung sau:

- Hình thành ở trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi hứng thú tìm tòi, khám phá các sự vật, hiện tượng xung quanh như đặt câu hỏi về sự vật, hiện tượng: Tại sao có mưa?... Phối hợp các giác quan để quan sát, xem xét và thảo luận về sự vật, hiện tượng như sử dụng các giác quan khác nhau để xem xét lá, hoa, quả... và thảo luận về đặc điểm của đối tượng.

- Tổ chức các HĐTN như làm thử nghiệm, sử dụng công cụ đơn giản để quan sát, so sánh, dự đoán, nhận xét và thảo luận. Ví dụ: Thử nghiệm gieo hạt/trồng cây được tưới nước và không tưới, theo dõi và so sánh sự phát triển. Thu thập thông tin về đối tượng bằng nhiều cách khác nhau: xem sách tranh ảnh, băng hình, trò chuyện, thảo luận.

- Thường xuyên tạo điều kiện cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi nhận xét mối quan hệ đơn giản của sự vật, hiện tượng. Ví dụ: "Nắp cốc có những giọt nước do nước nóng bốc hơi"... Nhận xét, thảo luận về đặc điểm, sự giống và khác nhau của các đối tượng được quan sát; dựa trên hiểu biết đã có hình thành ý tưởng mới đối với bản thân và dự đoán được kết quả khi thực hiện; tạo tình huống giúp các em tự giải quyết vấn đề đơn giản bằng các cách khác nhau.

Một trong những nội dung cần thiết trong việc chuẩn bị cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi là rèn luyện và phát triển độ tinh nhạy, khéo léo của các giác quan, trên cơ sở đó phát triển quá trình tư duy và tưởng tượng cho trẻ. Đặc biệt cần quan tâm phát triển một số thao tác của tư duy như so sánh, phân tích, tổng hợp, khái quát…, từ đó phát triển khả

năng suy luận, phán đoán, tư duy trực quan sơ đồ và tư duy logic cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi nhằm giúp trẻ tiếp thu nội dung học tập của chương trình lớp 1 được dễ dàng.

2.3. Vài nét về thực trạng dạy học nhằm phát triển khả năng phán đoán, suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi trong hoạt động trải nghiệm ở một số trường mầm non tỉnh Bình Dương

Khảo sát, điều tra bằng phiếu hỏi đối với 90 GV mầm non ở một số trường mầm non tỉnh Bình Dương (tháng 4/2021), bao gồm: Trường Mầm non Hoa Phượng, Trường Mầm non Hoa Cúc, Trường Mầm non Hòa Lợi (TP. Thủ Dầu Một, TP. Thuận An, Thị xã Bến Cát), Trường Mầm non Định Thành, Trường Mầm non 13.3 (huyện Dầu Tiếng), chúng tôi nhận thấy, đa số GV mầm non có nhận thức đúng về bản chất "học qua trải nghiệm". Phần lớn GV mầm non tuổi còn trẻ đều linh hoạt, năng động, sáng tạo trong tiếp cận quan điểm dạy học trải nghiệm tốt hơn. Bên cạnh đó, nhiều GV lớn tuổi, có thâm niên trên 15 năm giảng dạy chịu ảnh hưởng sâu sắc bởi chương trình giáo dục cải cách và đã quen với lối dạy truyền thống, trong dạy học còn thụ động, chưa thực sự thấm nhuần quan điểm dạy học "lấy HS làm trung tâm", ít chú trọng dạy học trải nghiệm. Vì thế, họ chưa dành nhiều thời gian cho trẻ trải nghiệm; thay vào đó, GV tổ chức dạy học chủ yếu bằng hoạt động truyền đạt và cung cấp kiến thức. GV chưa cho trẻ học qua hành động của chính mình để giải quyết vấn đề thực tế, nếu có thì rất gượng ép.

Qua khảo sát, đánh giá kế hoạch dạy học của một số GV mầm non, có thể thấy trong đó có rất ít HĐTN, chủ yếu là tổ chức trải nghiệm qua hoạt động khám phá khoa học, hoạt động nội trợ, hoạt động ngoài trời, vui chơi ở góc thiên nhiên. Tuy nhiên, nội dung kế hoạch còn sơ sài; với kế hoạch hoạt động ngoài trời, GV chưa chú trọng bồi dưỡng và kích thích năng lực tò mò, ham hiểu biết, suy luận, dự đoán,... qua khám phá sự vật hiện tượng gần gũi xung quanh. Kế hoạch hoạt động chủ đích được soạn theo từng môn học, chưa tích hợp liên môn hoặc tích hợp chưa hợp lí. Nội dung kế hoạch hoạt động chủ yếu là cung cấp và truyền đạt kiến thức cứng nhắc theo đúng quy trình giờ học truyền thống, chưa thể hiện việc vận dụng các phương pháp dạy học mới, chưa sử dụng tình huống có vấn đề; hệ thống câu hỏi đàm thoại chưa khuyến khích trẻ phán đoán và suy luận. Như vậy, có thể khẳng định, nhận thức của GV về vai trò của HĐTN, đối với khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi chưa nhất quán, công tác tổ chức HĐTN nhằm phát triển khả năng phán đoán và suy luận của trẻ chưa thực sự hiệu quả.

Qua dự giờ một số hoạt động ngoài trời và hoạt động khám phá khoa học, chúng tôi thấy thời gian cho một hoạt động chủ đích từ 30-35 phút, bao gồm cả việc giới thiệu đề tài, gợi ý hướng dẫn, cho trẻ trải nghiệm, chia sẻ kinh nghiệm, rút kinh nghiệm cho bản thân và vận dụng vào cuộc sống. Như vậy, trong khoảng thời gian đó, trẻ chưa có cơ hội được trải nghiệm thực tế, thậm chí chưa kịp suy nghĩ, phán đoán, suy luận, giải quyết các tình huống và đưa ra kết luận. GV vừa thực hiện thử nghiệm đơn giản, vừa giải thích nguyên nhân và đưa ra kết luận cho trải nghiệm, trẻ thực hiện nhiệm vụ quan sát và trả lời một số câu hỏi. Hệ thống câu hỏi đàm thoại của GV chủ yếu là câu hỏi nhận biết, phân biệt, so sánh giữa các đối tượng,… chưa có câu hỏi nhằm kích thích khả năng phán đoán và suy luận cho trẻ thông qua những dự án, thí nghiệm. Các nguyên vật liệu sử dụng trong HĐTN còn nghèo nàn, chủ yếu là GV chuẩn bị, không có những nguyên vật liệu thu nhặt từ trải nghiệm thực tế cũng như những nguyên vật liệu thiên nhiên đặc trưng của địa phương. Điều này cho thấy, việc GV xây dựng môi trường HĐTN chưa đa dạng, chưa có tính mở, chưa kích thích khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi.

Qua trò chuyện với GV mầm non trực tiếp giảng dạy trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi, họ cho rằng, những khó khăn mà họ thường gặp trong tổ chức HĐTN cho trẻ là do kinh phí tổ chức HĐTN còn hạn hẹp, cơ sở vật chất chưa được trang bị đầy đủ, rất ít tổ chức những chuyến tham quan thực tế; tài liệu hướng dẫn tổ chức HĐTN còn quá ít; số lượng trẻ trong một lớp quá đông và thời gian cho trẻ trải nghiệm còn cứng nhắc, chưa thay đổi linh hoạt tùy thuộc vào dự án trải nghiệm và năng lực nhận thức của cá nhân trẻ. Chính những khó khăn đó đã phần nào ảnh hưởng đến việc tổ chức HĐTN nhằm phát triển khả năng phán đoán, suy luận cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi. Trao đổi trực tiếp với Ban Giám hiệu trường mầm non, họ cho biết đa số GV trẻ chưa có kinh nghiệm trong tổ chức hoạt động, GV lâu năm chịu ảnh hưởng sâu sắc bởi lối dạy học truyền thống; trong dạy học, họ chưa chú ý xây dựng những tình huống có vấn đề, sử dụng câu hỏi đàm thoại đơn giản, chưa sử dụng câu hỏi phát triển tư duy, đặc biệt là chưa có những câu hỏi kích thích khả năng phán đoán và suy luận cho trẻ

2.4. Một số biện pháp tổ chức hoạt động trải nghiệm nhằm phát triển khả năng phán đoán và suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi thông qua hoạt động trải nghiệm

2.4.1. Tổ chức cho trẻ quan sát, tiếp xúc với sự vật hiện tượng gần gũi xung quanh nhằm bồi dưỡng trí tò mò và kích thích khả năng phán đoán, suy luận của trẻ

GV gợi ý giúp trẻ nhận ra một số hiện tượng thời tiết thay đổi theo mùa, nhận ra sự thay đổi trong sinh hoạt của con người, con vật và cây cối theo mùa bằng cách tổ chức cho trẻ quan sát, kịp thời trả lời những thắc mắc của trẻ,

đồng thời hướng trẻ tìm câu trả lời. Chẳng hạn, GV hỏi trẻ vì sao ong và bướm thường bay lượn rập rờn xung quanh những bông hoa? Những bông hoa này có bạn, có kẻ thù không? Đó là những ai? Bầu trời trong xanh, mây trắng cao, có ánh nắng mặt trời,... dấu hiệu nhận biết thời tiết hôm nay như thế nào? Cây thích ánh sáng hay bóng tối? Tại sao? Mục đích của những câu hỏi không phải tìm ra câu trả lời đúng, mà kích thích trẻ suy nghĩ, tưởng tượng, ghi nhớ, so sánh và kiến tạo những ý tưởng khám phá mới.

GV hướng trẻ bắt đầu tiếp xúc với sự vật hiện tượng xung quanh bằng sự quan tâm, chăm sóc. Trẻ tìm kiếm, quan sát và phát hiện những chiếc lá có màu sắc khác nhau, có những giọt sương còn đọng lại trên chiếc lá và suy luận rằng những chiếc lá này không thấm nước. Dưới ánh nắng, trẻ thấy bóng của mình, mặt trời càng lên cao trẻ thấy càng nóng hơn, trẻ nhặt những chiếc lá có hình dạng to để che nắng. Trẻ quan sát, so sánh đặc điểm, phân loại từng loại lá và đoán tên của chúng; trẻ khám phá xem có các sinh vật khác lại gần cây không, phát hiện một số côn trùng như bọ, sâu, kiến xếp thành hàng tha mồi dưới gốc cây và thắc mắc chúng có làm phiền cây không? Hoặc đưa ra một số phán đoán, suy luận riêng.

2.4.2. Xây dựng môi trường hoạt động trải nghiệm có tính mở, kích thích trẻ tích cực phán đoán, suy luận

Môi trường cho trẻ hoạt động là nơi có các nguồn thông tin phong phú, khuyến khích tính độc lập và hoạt động tích cực của trẻ. Thiết kế môi trường thúc đẩy hoạt động tìm hiểu, khảo sát, khám phá của trẻ; hỗ trợ sự lựa chọn của trẻ, phù hợp với HĐTN của trẻ, khuyến khích trẻ hoạt động tìm kiếm và tích lũy kiến thức của mình. GV thiết kế môi trường tạo điều kiện cho trẻ quan sát, làm thử nghiệm, sử dụng những công cụ hay vật liệu khơi gợi và nuôi dưỡng hứng thú với các hiện tượng thiên nhiên và xã hội, quá trình tìm kiếm, khám phá những điều trẻ quan tâm sẽ giúp trẻ phát hiện ra những ý tưởng mới, dần phát hiện và nảy sinh những phán đoán, suy luận.

GV lựa chọn những đồ dùng sử dụng vào nhiều mục đích khác nhau. Ví dụ, trò chơi với nước tạo ra những cơ hội cho trẻ khám phá cách đo lường, khám phá tính chìm nổi của đồ vật, cần chuẩn bị: các chai lọ, phễu, ca, cốc, bình đựng nước có kích cỡ khác nhau; màu nước để trẻ có thể sử dụng thử nghiệm nhuộm màu vải; những quả cân, các loại cân để trẻ thử nghiệm sự thăng bằng; các chai lọ bằng thủy tinh, sành sứ, nhựa, nhôm, inox, chai nước suối... sử dụng để phát ra âm thanh. Môi trường và vật dụng cho trẻ HĐTN cần có kính lúp, cân, nam châm, thước dây để đo, các vật liệu thiên nhiên trẻ thu nhặt được từ những chuyến tham quan thực tế, sách về các hoạt động khoa học dành cho trẻ nhỏ, các bộ sưu tập của trẻ về hoa, lá, côn trùng,... Đó chính là nguồn học liệu hữu ích và cần thiết cho trẻ khám phá, thử nghiệm, nuôi dưỡng, kích thích và phát triển khả năng suy luận và phán đoán ở trẻ.

2.4.3. Tạo điều kiện cho trẻ được tham gia các hoạt động trải nghiệm và khuyến khích trẻ phán đoán suy luận bằng các giác quan

Trong quá trình diễn ra HĐTN, GV khuyến khích, động viên trẻ tham gia để trẻ có cơ hội trực tiếp sử dụng các giác quan tiếp xúc với đối tượng. Hướng dẫn trẻ khám phá đối tượng qua việc nhìn thấy, nghe thấy, sờ thấy, cầm nắm và ngửi thấy, thậm chí có thể nếm vị của nó. Chẳng hạn, trẻ lắng nghe cây xanh bằng cách để ý đến chúng, quan sát tỉ mỉ tới cây, bằng cách lưu tâm tới sự duyên dáng của chúng, biểu lộ niềm cảm kích với cây, đồng thời nhận ra được mối quan hệ khăng khít giữa cây với người, và trên hết là trân trọng những điều mà cây xanh mang tới cho chúng ta. Niềm cảm kích, sự thấu hiểu mối quan hệ khăng khít với cây nảy nở qua những trải nghiệm của cá nhân khi trẻ tự tay trồng và chăm sóc cây xanh.

Phối hợp các giác quan để quan sát, xem xét lá, rễ, thân, hoa, quả... của cây xanh và thảo luận về đặc điểm của chúng, GV tạo nhiều cơ hội để trẻ sử dụng các giác quan trải nghiệm về thế giới thực vật, giải quyết vấn đề thực tiễn thông qua các trải nghiệm ngắn hạn hoặc dài hạn; cần đa dạng hóa các hình thức tổ chức HĐTN bằng các giác quan thông qua hoạt động có chủ đích, hoạt động lao động vệ sinh, vui chơi, tham quan… nhằm làm phong phú kiến thức, vốn kinh nghiệm và phát huy tối đa khả năng phán đoán, suy luận của trẻ. Những kiến thức, vốn kinh nghiệm, kĩ năng thu được trong quá trình trải nghiệm bằng các giác quan là cơ sở để trẻ phán đoán, suy luận và giải quyết vấn đề theo cách khác nhau.

2.4.4. Thường xuyên tạo ra những tình huống có vấn đề và yêu cầu trẻ tự tìm cách giải quyết

Theo Piaget, chiến lược tốt nhất cho nội dung chương trình học dành cho tuổi mẫu giáo là khiến cho trẻ tò mò, làm cho trẻ băn khoăn và đưa ra cho trẻ những thử thách giải quyết vấn đề thực tế thay vì đưa ra những thông tin (dẫn theo Mooney, 2016). Khi giải quyết các tình huống có vấn đề, trẻ phải vận dụng vốn kinh nghiệm của mình, phân tích các điều kiện đã có. Điều này kích thích trẻ phán đoán và suy luận, giải quyết vấn đề đơn giản bằng các cách khác nhau. Khi tham gia vào các HĐTN, trẻ học được cách quan sát, phân tích những hiện tượng sự vật cụ thể và đưa ra những kết luận chung theo kiểu tư duy quy nạp. Hoặc trẻ còn được học từ những định luật, quy luật để rút ra những phán đoán và lời giải cho từng tình huống cụ thể theo kiểu tư duy diễn dịch. Chẳng hạn, quan sát hiện tượng

về nước bốc hơi khi gặp nhiệt, trẻ sẽ phán đoán, suy luận về vòng tuần hoàn của nước. Hoặc trẻ sử dụng các kiến thức về trạng thái của nước để phán đoán, suy luận cho hiện tượng hơi nước ngưng tụ sau khi bịt túi nilon.

2.4.5. Xây dựng hệ thống câu hỏi mở: Tại sao? Chuyện gì sẽ xảy ra nếu…? Hãy đoán thử xem…? Nếu ... thì …? nhằm kích thích trẻ phán đoán và suy luận

Trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi có thể đưa ra những phán đoán, suy luận đơn giản dựa trên kết quả quan sát trực quan và có thể kiểm nghiệm được. Khi trẻ phán đoán, suy luận nghĩa là trẻ đã quan sát rất nhiều hiện tượng, hệ thống chúng lại và gắn cho chúng một ý nghĩa nào đó. Khả năng suy luận đòi hỏi ở trẻ một vốn kiến thức, kinh nghiệm nhất định, đòi hỏi trẻ phán đoán, suy luận điều mà có thể trẻ chưa nhìn thấy bởi nó chưa xảy ra hoặc trẻ không thể quan sát trực tiếp được. Vì thế, khi được tham gia hoạt động khám phá, trẻ rất thích trả lời những câu hỏi gợi mở như: "Tại sao? Như thế nào? Để làm gì? Nếu ... thì ..." để được đưa ra những phán đoán, suy luận và được kiểm nghiệm kết quả phán đoán, suy luận của mình.

Hiệu quả của sự phát triển khả năng phán đoán và suy luận ở trẻ phụ thuộc vào phương pháp tổ chức, quá trình tổ chức hoạt động, câu hỏi đàm thoại của GV và sự hoạt động tích cực của bản thân trẻ. Thực chất của việc kích thích trẻ suy luận, phán đoán là tạo cơ hội cho trẻ tham gia các hoạt động quan sát, trải nghiệm với các sự vật hiện tượng, khuyến khích trẻ giải quyết vấn đề bằng cách trả lời các câu hỏi "Tại sao con chọn lựa cách làm này mà không làm cách khác? Ảnh hưởng của cách làm đó như thế nào? Điều gì sẽ xảy ra nếu nhúng tấm vải trắng này vào li nước màu xanh? Tại sao con biết trời sắp mưa? Tại sao thuyền nổi trên mặt nước? Những câu hỏi nhằm mục đích cho trẻ suy nghĩ và tìm cách trả lời bằng nhiều cách khác nhau như đọc sách khoa học, hỏi cha mẹ hoặc dựa vào vốn kinh nghiệm để phán đoán và suy luận. Thường xuyên tạo điều kiện cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi nhận xét mối quan hệ đơn giản của sự vật, hiện tượng. Ví dụ: Tại sao nắp cốc có những giọt nước? (do nước nóng bốc hơi)..., nhận xét, thảo luận về đặc điểm, sự khác nhau, giống nhau của các đối tượng được quan sát; dựa trên hiểu biết đã có, hình thành ý tưởng mới đối với bản thân và dự đoán được kết quả khi thực hiện.

3. Kết luận

Qua khảo sát thực trạng, chúng tôi nhận thấy GV mầm non đã có những hiểu biết về dạy học trải nghiệm và đã thử nghiệm vào hoạt động dạy học. Tuy nhiên, để tổ chức HĐTN có hiệu quả đòi hỏi CBQL, GV mầm non tạo cơ hội cho trẻ được tham gia vào các hoạt động thực tiễn bằng cách xây dựng môi trường học tập chất lượng, sử dụng đa dạng các hình thức tổ chức HĐTN và khuyến khích trẻ đưa ra giả thuyết, tự trải nghiệm các giả thuyết đã đặt ra nhằm giúp trẻ lĩnh hội kiến thức và vốn kinh nghiệm cho bản thân, khuyến khích trẻ thảo luận nhóm, đưa ra ý tưởng, suy luận và phán đoán qua việc tự mình đưa ra kết luận cuối cùng. Những giải pháp đề xuất này đòi hỏi trước hết ở sự nhận thức, chủ động đổi mới của GV mầm non cũng như sự phối hợp của CBQL theo quan điểm đổi mới phương pháp dạy học cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi đáp ứng Chương trình giáo dục phổ thông 2018.

Tài liệu tham khảo

Hoàng Phê (2012). *Từ điển tiếng Việt*. NXB Từ điển Bách khoa.

Hoàng Thị Phương (2016). Về việc tích hợp mục tiêu giáo dục trong hoạt động trải nghiệm của trẻ mầm non. *Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt tháng 12*, 85-87; 78.

Hoàng Thị Phương (chủ biên), Lã Thị Bắc Lý, Bùi Thị Lâm, Nguyễn Mạnh Tuấn, Nguyễn Thị Mỹ Dung, Vũ Thanh Vân (2018). *Tổ chức hoạt động theo hướng trải nghiệm cho trẻ ở trường mầm non*. NXB Đại học Sư phạm.

Huỳnh Văn Sơn (2010). Khả năng phán đoán, suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi ở nội thành Thành phố Hồ Chí Minh. *Tạp chí Khoa học và Công nghệ, Đại học Đà Nẵng, 6*(41), 121-124.

Kolb, D. A. (2014). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. FT Press.

Mooney, C. G. (2016). *Các lí thuyết về trẻ em của Dewey, Montessori, Erickson, Piaget và Vygotxky*. NXB Lao động.

Nguyễn Mạnh Tuấn, Hoàng Thị Phương (2017). Thực trạng tổ chức hoạt động trải nghiệm ở trường mầm non. *Tạp chí Giáo dục, số đặc biệt tháng12*, 20-23.

Nguyễn Thị Nga (2019a). Khả năng suy luận của trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học. *Tạp chí Khoa học giáo dục Việt Nam, 13*, 93-98.

Nguyễn Thị Nga (2019b). *Phát triển khả năng suy luận cho trẻ mẫu giáo 5-6 tuổi qua hoạt động khám phá khoa học*. Luận án tiến sĩ Khoa học giáo dục, Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam.

Mai Thị Nguyệt Nga (2017). *Giáo trình Tâm lí học trẻ em lứa tuổi mầm non*. NXB Giáo dục Việt Nam.